

KS. JANUSZ CZERSKI

POKUTA W EWANGELII ŚW. ŁUKASZA

Księgi Starego i Nowego Testamentu poświęcają wiele miejsca idei grzechu i pokuty, a wyrażają te pojęcia za pomocą bogatej terminologii.

W Starym Testamencie spotykamy następujące określenia pokuty: „szukać Jahwe” (Am 5,4 Oz 10,12), „szukać Jego oblicza” (Oz 5,15 Ps 24,6 27,8), „unizić się przed Nim” (1 Krl 21,29), „skierować umysł do Jahwe” (1 Sm 7,3). Najczęściej spotykamy jednak słowo sub, które podstawowe znaczenie mówi o zmianie drogi, powrocie, zawróceniu z drogi. W tekstach biblijnych określenie to wyraża odwrócenie się od grzechu, a zwrócenie się do Boga, czyli nawrócenie i zmianę postępowania.

W Nowym Testamencie postawę pokutną wyrażają słowa: epistrefein i metanoein. Pierwsze określenie oznacza: nawrócić się, zmienić postępowanie, a drugie: zmienić sposób myślenia, przemienić się wewnątrznie. Te dwa elementy stanowią postawę pojęcia pokuty w Nowym Testamencie.

Nie spotyka się natomiast w całym Piśmie św. ogólnego terminu „pokuta”, który skupiałby w sobie wszystkie elementy tego pojęcia. Termin taki istnieje natomiast w językach nowoczesnych (pol. pokuta, ang. penitence, niem. Busse, franc. penitence), ale kojarzy się współczesnemu człowiekowi przeważnie z pewnymi aktami zewnętrznymi, a zwłaszcza z umartwieniem. Tymczasem w księgach Pisma św., idea pokuty nabiera znacznie głębszego sensu.

W niniejszym artykule ograniczymy się wyłącznie do zbadania tego pojęcia w Ewangelii św. Łukasza. W tym celu poruszymy trzy zagadnienia: wezwanie do pokuty (1), pokuta a Męka Pańska (2), przykłady postawy pokutnej (3).

1. Wezwanie do pokuty

Najbardziej archaiczny charakter posiada wezwanie do pokuty, które spotykamy w nakazie misyjnym Chrystusa Zmartwychwstałego: „I rzekł do nich: Tak jest napisane: Mesjasz będzie cierpiał i trzeciego dnia powstanie z martwych. W Imię Jego głoszona będzie pokuta i odpuszczenie grzechów wszystkim narodom, począwszy od Jerozolimy” (Łk 24,46 — 47).

Z brzmienia tego nakazu, skierowanego do apostołów, możemy wnioskować jaka była treść najstarszego kerygmatu misyjnego. Nauczanie apostołów zarówno w Jerozolimie, jak i poza jej granicami obejmowało zatem trzy fakty: męka i śmierć Chrystusa Pana, Jego zmartwychwstanie trzeciego dnia, dobra nowina o zbawieniu, które polega na odpuszczeniu grzechów przez pokutę.

Nakaz misyjny w redakcji Łukasza uwypukla rolę nawrócenia i pokuty w zbawieniu, gdy u Marka (16,15 — 18) i Mateusza (28,16 — 20) podkreślone jest znaczenie chrztu.

Dla Łukasza wezwanie do pokuty jest więc zasadniczym nakazem moralnym, któremu towarzyszy ostrzeżenie przed karą Bożą.

Już św. Jan Chrzciciel ostrzega tych, którzy słuchają jego nauk, że jeżeli nie przyjmą pokuty i nawrócenia, nie ujdą przed gniewem Bożym (Łk 3,7-8). Ostrzeżenie to ilustruje obraz siekiery przyłożonej do korzenia drzewa, które nie rodzi owoców i dlatego niepotrzebnie zajmuje miejsce w sadzie (w. 9).

Dalsze trzy ostrzeżenia, Łukasz łączy z nauczaniem Chrystusa Pana. Pierwsza wypowiedź skierowana jest przeciw słuchaczom z trzech znanych miast, którzy nie przyjęli Ewangelii: „Biada tobie Korozain! Biada tobie Betsaido! Bo gdyby w Tyrze i Sydonie działały się cuda, które u was się dokonały, już dawno czyniłyby pokutę, siedząc we włosiennicy i popiele. Jednakże Tyrowi i Sydonowi lżej będzie na sądzie, niżeli wam. A ty, Kafarnaum, czy aż pod niebo masz być wyniesione? Nie, aż do piekła zostaniesz strącone” (10,13-15).

Liczne znaki oraz cuda Jezusa powinny były przekonać mieszkańców Korozain, Betsaidy i Kafarnaum o autentyczności nauki Jezusa i spowodować szczerą nawrócenie, czyli pokutę. Chrystus Pan wymienia tu dwie ówczesne zewnętrzne praktyki pokutne: noszenie włosiennicy i posypywanie się popiołem. Odrzucenie pokuty pociąga za sobą wyrok potępienia w dniu Sądu. Warto podkreślić, że przyczyną odrzucenia pokuty jest pycha, na co wskazuje wzmianka o Kafarnaum wyniesionym aż do nieba (por. wypowiedź Iz 14,12 — 15 przeciw królowi Babel).

Podobny charakter ma inny tekst Łukasza: „Ludzie z Niniwy powstaną na sądzie z tym plemieniem i potępią je, ponieważ oni na kazanie Jonasza nawrócili się, a oto tu jest coś więcej niż Jonasz” (11,32).

Działalność Chrystusa Pana przewyższa misję proroków, a Jego nauczanie powinno łatwiej skłonić ludzi do nawrócenia, niż przepowiadanie proroka Jonasza w pogańskiej Niniwie. Pokuta pokazana jest tu, podobnie zresztą jak i w poprzednim tekście, w perspektywie sądu eschatologicznego.

Jeszcze jedną groźbę Jezusa na wypadek odrzucenia pokuty cytuje Łukasz na tle dwóch współczesnych, tragicznych wydarzeń. Pierwsze, to — wymordowanie przez Piłata Galilejczyków składających ofiary w świątyni, a drugie, to śmierć 18 ludzi, na których zawaliła się wieża Siloe. Chrystus Pan tłumaczy, że wszyscy ci ludzie nie byli bynajmniej większymi grzesznikami, niż Jego słuchacze, którzy być może uważają się za pobożnych i sprawiedliwych i dodaje: „Jeśli nie będziecie pokutować, wszyscy podobnie zginiecie” (13,3.5).

2. Pokuta a Męka Pańska

Opis męki i śmierci Jezusa został przez Łukasza zredagowany w swoisty sposób. Spotykamy tu wiele postaci, które nie są bynajmniej statystami, czy świadkami gwarantującymi autentyczność faktu, ale są przykładami rozmaitych postaw religijnych. Do takich postaci należy: Szymon z Cyreny, płaczące niewiasty, współukrzyżowany z Jezusem złoczyńca, setnik oraz tłumy, które były świadkami wydarzeń związanych ze śmiercią Chrystusa.

Relacjonując epizod z Szymonem Cyrenejczykiem, Łukasz pisze: „włożyli krzyż na niego, aby go niósł za Jezusem” (23,26). W podobnym miejscu u Marka znajdujemy inne zdanie: „przymusili go do dźwigania krzyża” (15,21). Łukasz pisząc o Szymonie zwrócił uwagę na fakt, że Szymon niósł krzyż i szedł za Jezusem. Dużo światła na to stwierdzenie rzuca następujący tekst: „Jeśli kto chce być moim uczniem, niech się zaprze samego siebie, niech z każdym dniem bierze swój krzyż na siebie i niech idzie za mną” (Łk 9,23).

Kto tego nie rozumie i nie realizuje, nie może być uczniem Jezusa (14,27). „Nieść krzyż” znaczy więc naśladować Chrystusa Pana, oznacza sytuację ucznia i zarazem całkowite zaangażowanie się w życie chrześcijańskie. Jest to prawdziwa zmiana sposobu myślenia i pełne nawrócenie, czyli postawa pokutna. Szymon jest przykładem takiej właśnie postawy, jest symbolem ucznia Jezusa, jest wzorem do naśladowania, chociaż Łukasz nic nie pisze o jego wewnętrznym zaangażowaniu się. Jego postawa jest owocem krzyża.

Na drodze Krzyżowej Jezusa znalazły się również niewiasty, które płakały nad Jego cierpieniami. Jezus zwraca się do nich z wezwaniem do pokuty i nawrócenia, a wezwaniu temu towarzyszy ostrzeżenie przed karą Bożą (23,27 — 31).

Chrystus został ukrzyżowany wśród przestępców, z których jeden dołącza się do grona szyderców, a drugi natomiast wyznaje swoją winę, okazuje skruchę i deklaruje niewinność Jezusa. Z tą skruchą i wiarą zwraca się do Jezusa i otrzymuje zapewnienie: „Dziś ze mną będziesz w raju” (23,43). I znowu w perspektywie Krzyża dokonuje się nawrócenie, a łotr staje się przykładem pokuty.

Motyw nawrócenia wraca jeszcze w opisie śmierci Jezusa. Oto setnik obserwując okoliczności Jego śmierci wyznaje: „Istotnie, ten człowiek był sprawiedliwy” (Łk 23,47). Motyw pokuty zauważamy również w geście tłumów, które biją się w piersi pod Krzyżem Jezusa. I tutaj autor trzeciej Ewangelii sygnalizuje związek Krzyża z nawróceniem i pokutą.

Mając na względzie wszystkie te przykłady, stwierdzamy, że opis męki i śmierci Chrystusa redaguje Łukasz w perspektywie nawrócenia i pokuty. Zatem nawrócenie i zmiana postępowania, to — owoce Krzyża.

3. Przykłady postawy pokutnej

a. Uzdrawienie paralityka (Łk 5,17 — 20)

Przykładem postawy pokutnej jest paralytyk, którego bliżej nieokreślone ludzkie przyniesi na noszach do Jezusa, a skoro nie mogli się dostać

do wnętrza domu, w którym On nauczał, wyszli na płaski dach i stąd chorego spuścili do wnętrza. Ewangelista zauważa przy tym, że Jezus „widząc ich wiarę, rzekł: Człowieku, twoje grzechy są ci odpuszczone” (w 20).

Ponieważ słowa te wywołały oburzenie uczonych i faryzeuszy, Jezus w krótkiej apologii stwierdza, że ma władzę, czyli moc odpuszczania grzechów, a słowo swoje potwierdza cudownym uzdrowieniem chorego. Tego rodzaju cud doskonale przemawiał do wyobraźni słuchaczy i potwierdzał słowa Chrystusa, ponieważ w czasach Nowego Testamentu, choroby były traktowane jako zło, którego ludzie doznają w następstwie grzechów (por. J 9,2).

Uzdrowienie świadczy więc, że Jezus ma moc, która zwyciężyła zło i grzech. Warunek ze strony człowieka jest tylko jeden: wiara. Dzięki niej Chrystus odpuszcza grzechy.

b. Przypowieść o faryzeuszu i celniku (Łk 18,9 — 14)

Inną cechę postawy pokutnej znajdujemy w przypowieści o faryzeuszu i celniku. Jest to raczej przykład życiowy. Dwóch ludzi, dwie różne postawy. Nas interesuje postawa celnika, który reprezentuje kategorię ludzi znienawidzonych przez pobożnych faryzeuszy ze względów religijnych i politycznych. Ów pogardzany człowiek, celnik, przejęty świętością Boga nie śmie nawet oczu podnieść w Jego stronę. Przejęty jest własną niegodnością, bije się w piersi, błaga Boga tylko o miłosierdzie i dlatego odszedł do domu „usprawiedliwiony” (w. 14). A zatem nawet dla grzesznika dostępna jest prawdziwa świętość wewnętrzna. Musi on jednak, podobnie jak celnik przyjąć postawę pokutną, postawę niezadowolenia ze siebie i uznania wielkości i potęgi Boga, musi wykazać się pokorą.

c. Nawrócona grzesznica (Łk 7,36 — 50)

Dużo światła na ideę pokuty rzuca opowiadanie Łukasza o nawróconej niewieście, która przyszła za Jezusem do domu faryzeusza Szymona, u którego był On gościem. Kobieta ta znana była w mieście ze swego grzesznego życia, ale zmienia je i przyjmuje postawę pokutną, która przejawia się zewnątrz: „I płacząc zbliżyła się z tyłu do Jego stóp. Łzami zaczęła oblewać Jego nogi. Wycierała je włosami swej głowy, potem całowała Mu stopy i namaszczała je olejkim” (w. 38).

Na ironiczny uśmiech gospodarza — Szymona, obserwującego to dziwne zachowanie się znanej grzesznicy, Jezus odpowiada przypowieścią o dwóch dłużnikach, z których jeden winien był wierzycielowi 500 denarów, a drugi 50, ale wierzyciel obydwom darował, ponieważ nie mieli z czego oddać. Obydwaj okazują więc wierzycielowi wdzięczność w zależności od wielkości swego długu.

W podobny sposób, zdaniem Chrystusa, bezimienna grzesznica, nawrócona oraz ukazująca na zewnątrz swoją pokutę i upokorzenie, świadczy więcej, niż zgorszony jej obecnością przy Chrystusie Szymon, który w lekceważący sposób zaniedbał wobec Jezusa tego wszystkiego, co nakazywały ówczesne zwyczaje i kurtuazja.

Chrystus Pan tak ocenia jej postawę: „Jej grzechy i to liczne, są jej odpuszczone, ponieważ wiele umiłowała” (w. 47). Przyczyną odpuszczenia grzechów jest więc miłość do Jezusa i tylko ta miłość ma wartość w Jego oczach i ona właśnie tłumaczy rozgrzeszenie owej niewiasty. Natomiast akty pokutne, które ta kobieta wykonuje, schodzą raczej wobec miłości na dalszy plan.

d. Epizod z Piotrem podczas Ostatniej Wieczerzy (Łk 22,31 — 32)

Pod koniec Ostatniej Wieczerzy, Chrystus Pan powiedział do Piotra: „Szymonie, Szymonie, oto szatan domagał się, żeby was przesiać jak pszenicę, ale Ja prosiłem za tobą, żeby nie ustała twoja wiara. Ty więc nawróciwszy się kiedyś, utwierdzaj swoich braci” (22,31 — 32).

Piotra czeka wielka próba w czasie procesu i Męki Jezusa, a jego wiara znajdzie się w bardzo krytycznej sytuacji. Piotr jednak właściwie oceni swój upadek i nawróci się, ponieważ modlił się o to Chrystus. Nawrócenie się Piotra będzie momentem wzmacniającym wiarę pozostałych uczniów Chrystusa. To umocnienie wiary innych jest właśnie zadaniem Piotra. Występujące w tekście słowo „nawrócić się” należy do terminologii pokuty.

W całym epizodzie uderza najbardziej rola modlitwy w nawróceniu i pokucie. Pokuta nie jest zatem wyłącznie aktem człowieka, jest postawą wymodloną i rezultatem łaski. Nawrócenie Piotra, to także dzieło modlitwy Jezusa i Jego łaski.

Idea pokuty należy w trzeciej Ewangelii do ważnych zagadnień teologicznych i stanowi nieodłączny element życia chrześcijańskiego. Świadczy o tym dobitnie nakaz misyjny Chrystusa Zmartwychwstałego. Licznym wezwaniom do pokuty towarzyszy jednocześnie groźba utraty zbawienia, na wypadek jej nie przyjęcia i upornego trwania przy grzesznym stylu życia.

Postawa pokutna jest rezultatem łaski oraz owocem Krzyża i Męki Jezusa. Składają się na nią następujące cechy: wiara, pokora, miłość i odraza w stosunku do grzechów, a także pewne akty zewnętrzne, które we współczesnych pojęciach pokuty wysuwają się często na czoło.

Najbardziej jednak oryginalną cechą trzeciej Ewangelii jest pokazanie związków, jakie zachodzą pomiędzy nawróceniem a Krzyżem. Pokuta, to owoc męki i śmierci Jezusa.

Bibliografia

- J. Gible t, Pénitence, w: Dictionnaire de la Bible Supplément, 38 (1963) 671-678.
 J. Gible t — P. Grelot, Pénitence — Conversion, w: Vocabulaire de la Théologie Biblique, Paris 1964, 788-796. A. Jankowski, Z rozważań nad Nowym Przymierzem, Poznań 1958, 181-190. R. Köch, Die religiössittliche Umkehr (Metanoia) nach den drei ältesten Evangelien und der Apostelgeschichte, „Anima” 14 (1959) 296-307. R. Michiels, La conception lucanienne de la conversion, „Ephemerides Theologicae Lovanienses” 41 (1965) 42-78. J. Schmid, Sünde und Umkehr in der Lehre Jesu, w: Das Evangelium nach Lukas, Regensburg 1955, 150-155.